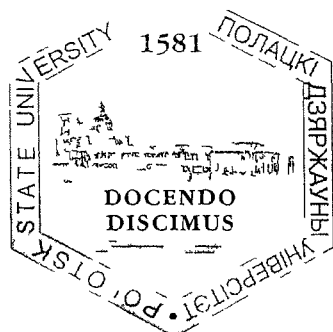

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ
УЧРЕЖДЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ
«ПОЛОЦКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ»

ТРУДЫ

МОЛОДЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ

ПОЛОЦКОГО

ГОСУДАРСТВЕННОГО

УНИВЕРСИТЕТА

Основан в 2004 г.

Выпуск 20

ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ

Философия

История

**Психология, педагогика
и методика преподавания**

Новополоцк

2007

УДК 27(476)

БЕЛАРУСКАЯ НАЦЫЯНАЛЬНАЯ ЦАРКВА: ПОШУК КРЫТЭРЫЯЎ

В.У. ЧАРАЎКО

(Прадстаўлена: канд. гіст. навук, дац. В.І. ШАЙКОЎ)

У артыкуле прапанавана некалькі крытэрыяў, якім павінна адпавядаць нацыянальная царква «гарызантальная», «вертыкальная», «гістарычная» распаўсюджанасць і інш

Паняцце «нацыянальная царква (рэлігія)» адносіцца да лку тых, якімі карыстаюцца, але звычайна не тлумачаць Прычына, відаць, у тым, што яно нібыта цалкам зразумелае. Аднак на самой справе гэтую катэгорыю цяжка акрэсліць. Ужыванне тэрміна без канкрэтнага сэнсавага нападнення непрадуктыўна, бо можа прывесці да блытаніны ў сувязі з наданнем дэфініцыі неаднолькавага значэння ў розных выпадках.

Падаецца, адзіным беларускім навукоўцам, які даў азначэнне згаданаму паняццю, быў С.А. Падокшын [1, с. 102]. Ён сфармуляваў два крытэрыя нацыянальнай царквы: «Па-першае, гэта легітымна незалежная царква (у той ці іншай форме), якая, не парываючы сувязей з роднаснымі і вышэйстаячымі царкоўнымі структурамі, здольная прымаць самастойныя рашэнні. Па-другое, гэта царква, якая, не ўступаючы ў супярэчнасць з веравучэннем і культам, зыходзіць у сваёй дзейнасці з нацыянальных інтарэсаў, г. зн. з надзённых жыццёвых інтарэсаў народа, грамадства, і ў той жа час не апускаецца ад ролі прыслужніцы, апалагета ўлады. Гэта царква, здольная выканваць ролю духоўнага настаўніка нацыі, носбіта высокіх маральных і грамадзянскіх ідэалаў, і ў той жа час супрацьстаяць уладзе, калі яе дзейнасць разыходзіцца з гэтымі ідэаламі» [1, с. 102]. Не пагадзіцца з С.А. Падокшыным немагчыма.

Тэрмінам «нацыянальная царква» карыстаецца С.В. Марозава [2, с. 67]. Даследчыца не выказвае адносінаў да разгледжанага меркавання і не дае ўласнай фармулёўкі, але ўжыванне паняцця ў адносінах да уніяцтва і акцэнтаванне ўвагі на яго этнаахоўнай і культурнай ролі дае магчымасць зразумець пазіцыю аўтаркі. Па-сутнасці, размова ідзе аб адным з аспектаў другога крытэрыя С.А. Падокшына (без уліку астатніх, што прыныпова).

У айчынай гістарыяграфіі ўжываюцца яшчэ два аргумента, якія можна разглядаць як своеасаблівыя дадатковыя, «кансультатыўныя» крытэрыі нацыянальнай царквы. Першы, умоўна кажучы, – «мы не горш» – выкарыстоўваюць В.П. Грыцкевіч і С.В. Марозава [2, с. 67; 3, с. 7]. Навукоўцы акцэнтуюць увагу на тым, што раней за ўтварэнне уніяцкай царквы або прыблізна сінхронна паўсталі нацыянальныя царквы ў Чэхіі (гусіцкая), Германіі (лютэранская), Швейцарыі (кальвінісцкая), Англіі (англіканская), Францыі (галіканская), Расіі (Маскоўскі патрыярхат) [2, с. 67; 3, с. 7]. Таму «зараджэнне ў выглядзе уніяцтва беларускай нацыянальнай царквы цалкам упісваецца ў культурна-гістарычны кантэкст таго часу» [2, с. 67]. Сапраўды, Вялікае княства Літоўскае і Рэч Паспалітая не знаходзіліся ў баку ад агульнаеўрапейскіх працэсаў, зведалі Адраджэнне і Рэфармацыю і ні ў якім разе не былі нейкімі цывілізацыйна і культурна «недаразвітымі» ўтварэннямі. Аднак гэта не азначае, што ў ВКЛ павінна была абавязкова ўзнікнуць беларуская нацыянальная царква.

Па-першае, у ВКЛ мелася свая спецыфіка. Уніяцкая царква не была пратэстанцкай (як лютэранская, кальвінісцкая, англіканская), а ў Рэчы Паспалітай і ў ВКЛ не мелася моцнай цэнтралізаванай улады, адыграўшай неабходную ролю ва ўтварэнні галіканскай царквы і Маскоўскага патрыярхату.

Па-другое, чаму уніяцтва разглядаецца менавіта як беларуская нацыянальная царква, а не ўкраінская нацыянальная? Унія была пашырана і ва Украіне. Калі так, то трэба казаць пра беларуска-ўкраінскую (украінска-беларускую) нацыянальную царкву. Але беларусы і ўкраінцы – розныя этнасы. Ці можа адна і тая ж царква, арганізацыйна не адасобленая, быць нацыянальнай для беларусаў і для ўкраінцаў? Або яна нацыянальная толькі для аднаго з гэтых народаў? Калі так, дык чаму менавіта для беларусаў, а не для ўкраінцаў?

Сярэднявечныя філосафы, дыскусуючы, імкнуліся абaperціся на непакісны аўтарытэт Арыстоцеля. Спасылаючыся на яго творы, схаласты заяўлялі: «Magister dixit!» – «Настаўнік сказаў!» – і гэта лічылася важным аргументам [4, с. 848]. Аргументы ўзору «magister dixit» (спасылка на меркаванне аўтарытэтай асобы) таксама ўжываюцца ў якасці дадатковага крытэрыя нацыянальнай царквы (нацыянальная царква тая, якую лічылі нацыянальнай К. Каліноўскі, М. Багдановіч і г.д. – у дадзеным выпадку уніяцкая) [5, с. 225]. Пры гэтым варта ўлічваць, што такія высновы магчыма былі зроблены не ў выніку гістарычнага даследавання (а па палітычных і ідэалагічных меркаваннях) і таму супярэчаць рэчаіснасці. Да таго ж, не менш аўтарытэтных гісторыкі могуць прытрымлівацца альтэрнатыўнага меркавання. Г. Сагановіч, напрыклад, вызначае нацыянальную уніяцкую царкву як міф сучаснай беларускай гістарыяграфіі [6]. У якасці крытэрыя выкарыстоўваецца факт прыналежнасці беларускага этнасу да пэўнай канфесіі [5, с. 225]. Гэта слушны падыход, аднак мэтазгодна яго ўдакладніць. Пашыранасць любога веравызнання можа разглядацца ў некалькіх

аспектах, якія з'яўляюцца самастойнымі крытэрыямі. Першы – «гарызантальная» пашыранасць, гаворка пра якую ішла вышэй. Нацыянальная царква павінна аб'ядноўваць практычна ўвесь этнас. Цяжка сказаць, колькі гэта канкрэтна, але дакладна не адносную і нават не абсалютную ў 50 + 1 % большасць. Другі аспект – «вертыкальная» пашыранасць. Нацыянальная царква не павінна быць «хлопскай верай», якая абдымае хай нават і 90 % этнасу, але грамадская эліта належыць да іншага веравызнання. Такая царква павінна не толькі аб'ядноўваць большасць народа, але і яднаць усе яго класы і слаі – ад сацыяльных нізоў да вярхоў Трэці аспект – «гістарычная» пашыранасць. Вера, што ўводзіцца гвалтоўна не можа прэтэндаваць на статус нацыянальнай [7, с. 198]. Маецца на ўвазе не столькі сам факт прымусу, колькі незавершанасць працэсу распаўсюджвання рэлігіі. Практычна ўсе рэлігійныя плыні ўводзіліся ў большай ці меншай ступені гвалтоўна [8, с. 360]. Праз некалькі пакаленняў пра прымус забываліся, людзі становіліся прыхільнікамі веравызнання не менш цвёрдымі, чым іх дзяды і прадзеда былі ягонымі праціўнікамі. Інакш кажучы, «гарызантальная» і «вертыкальная» пашыранасць павінны існаваць працяглы час.

Пры наяўнасці нацыянальнай рэлігіі яна з'яўляецца этнадыферэнцыруючай прыкметай, у тым ліку і ў святасці прадстаўнікоў іншых этнасаў. З якімі канфесіямі будуць асацыявацца рускі, паляк, татары, яўрэй? Адназначна з праваслаўем, каталіцтвам, ісламам, іудаізмам (хоць у рэальнасці гэта не абавязкова так). Ператварэнне рэлігіі ў этнадыферэнцыруючую прыкмету можна лічыць крытэрыем нацыянальнай царквы.

З гэтага вынікае наступны крытэры – унікальнасць. Як у этнаса не можа быць дзвюх нацыянальных моў, трох этнічных тэрыторый, чатырох менталітэтаў і пяці агульных гістарычных мінулых, так у яго не можа быць дзвюх, трох і г.д. нацыянальных царкваў. Прычым як у гарызантальным, так і ў вертыкальным храналагічных зрэзах. Нацыянальная рэлігія можа быць толькі адна (што не адмаўляе магчымасці яе развіцця ў адпаведнасці з патрэбамі часу), страта яе, як і страта нацыянальнай мовы, азначае знікненне этнасу.

«Намінаванню» той ці іншай царквы на ролю нацыянальнай павінен папярэднічаць аналіз адпаведнасці яе пэўным крытэрыям. Падаецца, што «гарызантальная», «вертыкальная», «гістарычная» пашыранасць, ператварэнне рэлігійнай плыні ў прыкмету этнаса, унікальнасць у цэлым адэкватна адлюстроўваюць паняцце нацыянальнай царквы і могуць выкарыстоўвацца ў ліку яе крытэрыяў.

ЛІТАРАТУРА

1. Падокшын, С.А. Унія. Дзяржаўнасць. Культура (Філасофска-гістарычны аналіз) / С.А. Падокшын. – 2-е выд. – Мінск: Бел. навука, 2000. – 111 с.
2. Марозава, С.В. Уніяцкая царква ў этнакультурным развіцці Беларусі (1596 – 1839 гг.) / С.В. Марозава; пад навук. рэд. У.М. Конана. – Гродна: ГрДУ, 2001. – 352 с.
3. Грыцкевіч, В. Міф пра унію / В. Грыцкевіч // Віцебскі сшытак. – 1996. – № 2. – С. 4 – 8.
4. Словарь иностранных слов. – М.: Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, Б.г. – 856 с.
5. Арлоў, У.А. Таямніцы полацкай гісторыі / У.А. Арлоў. – Мінск: Беларусь, 1994. – 463 с.; іл.
6. Сагановіч Г. Дзесяць гадоў беларускай гістарыяграфіі / Г. Сагановіч // Беларускі гістарычны агляд. – 2001. – Т. 8, сш. 1 – 2 [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://knihi.com/bha/08/bha08idx.htm>.
7. Гісторыя Беларусі: падруч.: у 2 ч. / Я.К. Новік [і інш.]; пад рэд. Я.К. Новіка, Г.С. Марцуля. – Мінск: Выш. шк., 2003. – Ч. 1: Ад старажытных часоў – па люты 1917 г. – 416 с.; іл.
8. Ермаловіч, М.І. Беларуская дзяржава Вялікае княства Літоўскае / М.І. Ермаловіч. – 2-е выд. – Мінск: Беллітфонд, 2003. – 448 с.; іл.